

IAO (ΙΑΩ)

* Nezahat BAYDUR

Anahtar sözcükler: Iao, Yahova, papirüs, gem, muska.

Keywords: Iao, Jahweh, papyrus, gem, amulet.

Iao (Ιάω) is the Greek transcription of the Hebraic God JHWH, pronounced Jahweh. We encounter a variety of spellings for Iao. Starting from the 9th century B.C., God's name is Jau in the cuneiform texts. There is a theory that Jau is related to the Indo-Iranian Djau-s (Zeus). Some ancient sources associate Iao with Liber Pater (Dionysos) and Helios. Whilst some scholars support this view, others oppose it.

Iao is usually given attributes such as "Hypsistos" (Great God), "Panthocrator" (supreme sovereign), "the God of the Gods", as well as "Zeus' Emissary", or "Infinite Light".

Iao's name is frequently seen on magic papyruses and magic gems, on amulets against evil spirits and various diseases, on metal leaves, on cursing or love conjuring tablets made of lead, and on silver tablets. It often appears together with other gods' names like Sabaoth or Adonai. On magic papyruses from the late age, and on amulets from the Late Antique Period, we frequently see the combining form ἀρβαθιαω.

Iao is often represented on amulets and gems as a giant with a cock's head, and occasionally with that of a donkey or a lion, with legs shaped like a serpent (or, rarely, with a human's legs), and the torso of a human. The giant holds a whip in one hand, a shield in the other, and often there is the inscription Iao on the shield or in the background.

As seen above, Iao's designation is extremely complex and has been subject to much debate. A representation is also seen on a lamp among the findings from a chamber tomb discovered in 2001 in Akyaka, a small town in the borough of Ula, province of Muğla. Unlike the representations encountered before, the figure next to the inscription ΙΑΩ is depicted like the Greek Gods, and there is a tree next to it. There is no attribute in the hands of the nude figure. To our knowledge, it is the only such sample, except for the bearded figure represented seated on a coin found near Gaza, bearing the legend Yhw. We believe that this figure is the Sun God Dionysos, identified with Iao by Macrobius. If this hypothesis proves to be correct, Iao's identification with Greek Gods will be confirmed.

Iao (*ἰάω*) ; Yahveh olarak okunan İbranî tanrısının adı YHWH¹'nin Yunanca transkripsiyonudur. Iao'nun transkripsiyonunda Yahve'nin gizli olduğu, W. G. Baudissin tarafından kesin olarak ortaya konmuştur. İbranice'deki W, Ω'ya dönüşmüştür². *ἰάω*, *ἰάα*, *ἰω*³, *ἰαβέ*, *ἰαβας*, *ἰαβαωθ*, *ἰαή*, *ἰαουε*, *ἰαου* gibi çeşitli yazılış biçimlerine rastlanmaktadır ve en eski kesin transkripsiyonu Diodor' (I.94.2) da görülmektedir, dinsel literatürde de *ἰάω* olarak geçmektedir⁴. Çivi yazılı metinlerde ise; İ.s.ö. 9. yüzyıldan başlayarak Tanrının adı Yau'dur. Bu ad, Yahve'nin ulaşılabilen en eski biçimidir. Fakat bu, İsrail değil, Fenike-Kenan ülkesinde kullanılan Tanrı adıdır⁵. Littman ise Yau'yu Hint-İran Djau-s'u (=Zeus) ile bağlantılı görmektedir⁶. Yahve'nin İbranîler tarafından başka bir halktan alınıp benimsendiği görüşü genellikle kabul görmektedir. Iao biçiminin; Babil'de insanlığın yaratıcısı ve koruyucusu olarak tapınım gören bilgelik ve büyü Tanrısı Ea'dan etkilendiği görüşü de vardır⁷.

Büyü metinlerinde çok sık görülen Iao adı, çoğu kez başka Yahudi Tanrı adları (örneğin Adōnai, Sabaoth gibi) ile birlikte geçmektedir⁸. Diodor' (I.94.2) un bildirdiğine göre Musa peygamber Tanrıya Iao diye seslenmektedir. Samarialılar *ἰαβαι* şeklini kullanıyorlardı. *ἰαβέ*, ise büyü papiruslarında ve lanetleme tabletlerinde görülmektedir.

Klaros'daki Apollon kehanetinde; hangi Tanrı Iao ile eş tutulur sorusuna karşılık kâhin, "Iao, tüm Tanrıların en ulu'sudur" yanıtını vermektedir. Macrobius' (Saturnalia, 1.12.21) un bildirdiğine göre Cornelius Labeo, Iao'yu Liber Pater (Dionysos) ve Helios ile eş tutmaktadır⁹. W. H. Roscher (1890-1894, 55), Iao'nun, Keldanilerde Dionysos'un Fenikece adı olduğunu kabul etmektedir. K. Buresch (1973, 53 vd.), özdeşleşmeye başka örnekler de vererek Klaros kehanetinde; Liber Pater (Dionysos) ve Helios'un Iao olarak adlandırıldığı görüşünü kanıtlamaya çalışır. Buresch (1973, 54 vd.), Lydia'lı Johannes'in eserinin (*de mensibus* IV, 38) Dionysos ile ilgili bölümündeki bilgiyi, Cornelius Labeo'nun *de oraculo Apollonis Clarii*

adlı yazısından almış olmasının büyük olasılık olduğunu düşünmekte ve Klaros kehanetinin tarihinin İ.s. 2. yüzyıldan daha geç olamayacağını kabul etmektedir. Plutarchos (*Sympos.* IV, 5) ve Johannes Lydos' (*de mensibus* IV, 38) da Iao ile Dionysos özdeşliği konusunda bilgi vardır. Oysa Tacitus (*Historia* V, 5) Dionysos ile Yahudi örflerinin birbirine zıt olduğunu bildirmektedir. Iao ile Dionysos özdeşliğine Cumont ve Ganschienietz karşı çıkmaktadırlar¹⁰. Ganschienietz, Klaros kehanetinin synkretizm konusunda bir şey kanıtlamadığı görüşündedir. Büyü papirusları ve diğer belgelerde bu konuda bir kanıt olmadığını belirttikten sonra, büyücüler için Iao'nun dinsel bir anlam taşımadığını, bir Tanrı değil, yalnızca güç ifade eden bir isim olduğunu ileri sürmektedir. Ancak bu özdeşlik Geç Antik Çağ'da çok yaygındır. Yunanlılarda Apollo ile de özdeşliği ileri sürülmektedir¹¹.

Iao adı, İ.s.ö. 1. yüzyıldan İ.s. 6. yüzyıla kadar tarihlendirilen büyü papiruslarında¹² çeşitli şekillerde ve çeşitli formüllerde çok sık görülmektedir. Bunların dışında büyü amaçlı gemler, kötü ruhlara, çeşitli hastalıklara karşı muskalar, metal varaklar, kurşundan lanetleme ve aşk büyüsü tabletlerinde¹³ ve gümüş tabletlerde¹⁴ Iao adına çok sık rastlanmaktadır ve ortografik çeşitlilik vardır. Iao adındaki üç harfin *ιιαααωωω* gibi üç kez (bazan da yedi kez) tekrarlandığı, ya da ismin ortasındaki harfin tekrar edildiği (*ἰααααωω*) örnekler görülmektedir, sık sık da büyü sözcükleri ile bağlantılıdır¹⁵. Akik bir yüzük taşı üzerinde ise diğer isimlerle birlikte tersten, ΩΑΙ ΩΑΣ ΙΝΩΔΑ biçiminde yazılmıştır. Ya mühür olarak kullanılmak üzere ya da büyü sözcükleri tersten yazma pratiği nedeniyle bu biçimde yazıldığı düşünülmektedir¹⁶. Tanrının adına Ἀρβαθιαω biçiminde birleşik olarak geç dönem büyü papirusları ve Geç Antik Çağ'dan kalma muskalarda sık rastlanmaktadır¹⁷. E. Peterson, Yahudi Hellen synkretizminde Iao = Arbathiao ile Helios-Kronos arasındaki bağlantıya işaret etmektedir¹⁸. Roma çağında solar Kronos, Yahudi Tanrısı Iao ile aynıdır. Arbathiao, İbranice'deki 'rb't jhw (dört yönlü Iao) ifadesinin Yunanca yazılış biçimi olup

olasılıkla göğün dört yönünü ifade etmektedir¹⁹. A. A. Barb (1957, 85) dünya yuvarlağının bir dikey ve bir yatay okyanusla dörde ayrıldığı fikrinin, Cicero'nun *Somnium Scipionis*'inde de olduğunu ve bu görüşün sonra da devam ettiğini yazmaktadır.

Muskalar üzerinde, gemlerde çoğunlukla horoz başlı (res. 1), seyrek olarak da eşek (res. 2) ya da arslan başlı, yılan (bazan insan) ayaklı, insan bedenli bir dev betimi çok sık görülmektedir²⁰. Bu betimi taşıyan gemler ve papiruslar ağırlıklı olarak İ.s. 2.-4. yüzyıllara aittir fakat 5. ve 6. yüzyıllardan örnekler de görülmektedir²¹. Devlin bir elinde kırbaç, öteki elinde kalkan ve çoğu kez bu kalkanın üzerinde ya da arkada Iao yazısı yer almaktadır. Genellikle kabul edilen, bu devlin adının Iao olduğudur. Goodenough' (8, 1958, 60)ın yorumuna göre; Iao yazısı kalkanın üzerinde olursa, Iao ejderin koruyucusu olmakta, ejderin çevresinde yazılı ise ejderin kendisini ifade etmektedir. Fakat her iki durumda da yılan ayaklı bu betim Iao'dur, ancak Tanrı'yı değil, O'nun gücünü simgelemektedir. M. P. Nilsson, bu figürde bir tür panteos (Tanrılar bütünü), hakim-i mutlak Tanrıyı, güneşin, ışığın ve göğün, insan yaşamının ve yeraltı dünyasının hakimini görmektedir²². Barb, çoğu örnekte Iao yazısının kalkan üzerinde olması nedeniyle kalkan=Iao olarak yorumlamakta, bu görüşünü desteklemek için de Genesis XV.1'de Tanrının, kendisini İbrahim'in kalkanı olarak nitelemesini göstermektedir.

British Museum'daki bir muskada kutsal yılan, başında ve ensesinde yedi çift ışınla betimlenmiştir, çevresinde ise Iao Sabaoth Adonai yazısı ve altta ikizler simgesi vardır (res. 3). Iao adı, uroboros²³ (kuyruğu ağzında yılan) ve bazan Chnubis, Anubis ve Osiris betimleri ile birlikte de görülmektedir. Bir başka muska üzerinde; büyük başlı bir yılan, başında yedi ışın, sağ boşlukta üstte altı yıldız ve solda Iao yazısı vardır. Yine bir muska üzerinde ise horoz başlı, insan bedenli ejder, genellikle olduğu gibi kırbaç ve üzerinde Iao yazılı kalkanlar betimlenmiştir ancak, bacaklar bu kez yılan biçiminde

değil, kuş bacağı gibidir. Bir başka örnekte de horoz başlı Tanrının bacak ve ayakları insaninki gibidir, başının üstünde tuttuğu tablette IAΩ yazısı yer alır. Bazı gem betimlerinde; Iao'nun elinde Hermes'in para kesesi vardır (res. 4). Bazı betimlerde ise Iao, horoz başlı değil, eşek başlı olarak görülmektedir, elinde yine kalkan vardır fakat öteki elinde kırbaç yerine hançer tutmaktadır (res. 2). Bir büyü papirusunda elinde sopa ve kırbaç tutan eşek başlı figürün yanında "sana yemin ediyorum Iao Sabaoth Adonai abrasax" şeklinde bir yazı bulunmaktadır²⁴. Eşek başlı betimler, olasılıkla Yahudilerin eşeğe tapındığı şeklindeki bir Mısır geleneğine dayanmaktadır. Belki de Iao adı ile Koptca eşek anlamındaki ω sözcüğünün benzerliğinden ötürü, eşek başlı Tanrı Seth ile karışmış olmasıyla açıklanabilir, Iao ile Seth özdeşliği tartışmalıdır²⁵. Aslında bir Mısır Tanrısı olan ve sonradan Mısır'a yerleşen Samilerin de Tanrısı olan Seth ile Iao'nun özdeşleştiği görüşü yeterince kanıtlanamamaktadır. Birbirinin karşısı olan bu iki Tanrının, karanlığın Tanrısı Seth ile ışığın Tanrısı Iao'nun özdeşleştiği görüşünde olanlara karşı R. Procopé-Walter (1953, 67 vd.) papiruslarda bu iki ismin birleştirilmesindeki amacın, büyüde bu iki Tanrının da gücünden yararlanmak olabileceği görüşündedir. Helenistik Mısır büyü papiruslarında başsız Tanrı (Osiris?) ile birlikte de Iao adı geçmektedir²⁶. Iao ile ilgili olarak yukarıda görülen örneklerin dışında da değişik bazı betimlere rastlanmaktadır. Bir muskada; çakal başlı, gövdesi skarabe gibi, omuzlardan ve belden çıkan birer kanatlı betimin dört kolundan yukarıdakiler mızrak, aşağıdakiler kama ve değnek biçiminde bir silah tutmakta, ayakları altındaki uroboros'un içinde IAΩ yazısı yer almaktadır (res. 5). Altın üzerine oturtulmuş lapis lazuliden bir muskada; tüm Tanrıların özelliklerini birleştiren cepheden ithyphallik bir figür, sağ elinde yılan, sol eliyle bir arslanı kuyruğundan tutmaktadır, kuyruğu kuş kuyruğu biçimindedir (res. 6). Muskanın arka yüzünde IAΩ adı gereksiz bir harf eklemesiyle IACΩ biçiminde yazılmıştır. Yine bir muskada; Cupid, kanatlı ve taçlı olarak betimlenmiştir ve Iao etiketi ile görülmektedir, bir başka örnekte ise

kanatsız olarak arslan üstünde betimlenmiştir, arka yüzde Iao yazısı vardır. Cupid betimi taşıyan bir başka muskanın arka yüzünde Iao, elinde başaşağı tuttuğu bir meşale ile ilerlerken görülmektedir, Iao'nun, ölümü ve ona bağlı olarak yaşamı getirdiğini ima etmektedir, Cupid burada Iao olarak görülmektedir. Nitekim Cupid, Helios ve Tantalos olarak da görülmekte, her ikisi de Iao ile özdeşleştirilmektedir²⁷. Iao ile Helios özdeşliğine işaret eden bir örnekte; Helios, yanında Selena ile quadriga içinde betimlenmiştir, yanında Iao, Sabaoth, Abrasax yazılıdır²⁸. Muskalar üzerinde horoz başlı, yılan ayaklı figür Helios'la birlikte de görülmektedir. Bu da bu figürün güneşe ait karakterinin ve de Iao yaftası altında Helios'un kendisinin ifadesidir. Bazı muskalarda arslan ve yanında iki yıldız ile birlikte Iao, Sabao Adone yazısı vardır²⁹. Başka bir örnekte ise; çok sık rastlanan horoz başlı, yılan ayaklı demon, bu kez elinde bir akreple betimlenmiştir, bir savunma büyüsi söz konusudur³⁰.

Helenler, Yahudiler ve Mısırlılar arasında bir çok kült ilişkisi vardır. Gemler üzerinde Mısır, Yunan ve Yahudi öğeleri karışmıştır ve özellikle İskenderiye bu öğelerin karışımı için çok uygun bir yerdir. Babil astrolojisi İskenderiye'de etkili olmuş, ancak değişime uğramıştır. Yahudi halk sanatından çıkan erken Hristiyan sanatı İskenderiye'de oluşmuş ve buradan Yunanlılara geçmiştir³¹. Büyücülük ve gizem biliminin kökü Mıdır'dadır. Başka yerlerde de görülmekle birlikte söz konusu gemlerin ve büyü papiruslarının çoğu İskenderiye çevresinde bulunmuştur. Iao adı ile birlikte Abrasax (Abraxas) sözcüğü çok sık görülmektedir. Abrasax'daki harfler bunların sayı değerlerine çevrilince; A =1x3=3, B=2, X=60, P=100, Σ =200 sayıları ve bunların toplamından 365 sayısı ortaya çıkmaktadır ve bu sayının büyüsel önemi vardır³². Abrasax sözcüğündeki harflerin sayısı, planetlerin 7 sayısını, harflerin sayısal değerlerinin toplamı olan 365 sayısı ise yılın günlerinin sayısını vermektedir ve büyüde önem taşımaktadır. W. Deonne, Abrasax sözcüğünün abrakadabra büyü sözü ile benzerliğine dikkat çek-

mektedir³³. Büyü papirusları, abraxax'ın anlamı konusunda bilgi vermektedir. Örneğin büyü için, büyü levhasına iplikle 365 düğüm atmak söz konusudur. Bu sayı bugünkü Mısır'da da rol oynamaktadır³⁴. Öte yandan gnostik bir tarikatın üyeleri, Yahve'yi "365 gök'ün egemeni" olarak nitelendiriyorlardı.

Pieper (1934, 127, 142), gemler üzerinde en çok görülen horoz başlı demonun; horoz betimi başka yerlerde Helios'la birlikte görüldüğü ve ışığa işaret ettiği için, "ışık yayan Iao"yu ifade ettiğini, Iao'nun bir ışık Tanrısı olduğunu kabul etmekte ve abraxas gemlerinin, Mısır düşüncesinin Yunan formunda gelişmesini gösterdiğini düşünmektedir. R. Procopé-Walter (1933, 37 vd.) de Iao Abraxas'ın güneş Tanrısı olduğunu kabul etmektedir. Bir papirus üzerindeki karışık yaratığın betiminde horozun ibiği ışın tacı gibi işlenmiştir (res. 7), sağ elinde, genellikle olduğu gibi, güneş Tanrısının tipik atribüsü olan kırbaç tutmaktadır, sol elinde kalkan yerine, küçük bir insan figürü (büyü bebeği) vardır. Çok özenle işlenmiş Iao betimli bir gem'in arka yüzünde üç satır halinde yazı vardır (res. 8). Üçüncü satırdaki $\sigma\epsilon\mu\epsilon\sigma\epsilon\iota\lambda\alpha$ = $\sigma\epsilon\mu\epsilon\sigma\iota\lambda\alpha\mu$ gemler üzerinde sık sık ejder ile bağlantılı olarak görülmektedir. Worthmann (1975, 66) bu sözcüğün anlamını "ewige Sonne" (sonsuz güneş) olarak vermektedir.

Iao betimine bazan kurşun levhacıklar üzerinde de rastlanmaktadır. Antik çağda bu metal, büyü için özel anlam taşıyordu³⁵.

Bronzdan bir büyü masasında; (res. 9) Phoibie, Dione, Nykhie figürlerinin çevresindeki metnin 51. satırında Iao'ya sesleniş vardır, 55. satır ise $\alpha\epsilon\mu\iota\omega\omega$ şeklinde sesli harfler dizisi ile bitmektedir. Wünsch, bunun, Yehova'nın dünyadaki uyumun efendisi olduğunu ifade ettiğini kabul etmektedir³⁶. Pistis Sophia' (1979, 707) da İsa, Iao'ya şöyle seslenmektedir: Sen, sonsuz ışık $\alpha\epsilon\mu\iota\omega\omega$ 'Iáω.

Tanrının adına bazı sikkelerde de rastlanmaktadır. Filistin'de Gaze yakınında bulunmuş İs.ö.

4. yüzyıla ait bir sikkede³⁷; Yhw lejandı ile birlikte kanatlı bir tekerlek üstünde oturan, sakallı, belden aşağısında himation olan bir figür vardır (res. 10). Fakat J. Gray (1953, 282), burada Yahve'ye atıfta bulunulduğunu kabul etmemektedir. Ansatusius I' (İs.s. 491-518) e ait bir sikkenin arka yüzünde; majik bir simge olarak bir keçi betimi vardır ve üstte IAΩ yazısı, solda clikey olarak altalta AIΩ yer almaktadır (Bonner, 1951, 341, no.72). Sikkedeki Iao sözcüğü ve çevresindeki işaretler büyü karakteri taşımaktadır³⁸.

Iao, genellikle *Hypsistos* (Ulu Tanrı, en yüce Tanrı), *Pantokrator* (hakim-i mutlak) olarak nitelendiriliyordu³⁹. Dinsel literatürde Iao'nun etimolojik anlamı *μετεωρισμός* (yükselme) olarak verilmektedir⁴⁰. A. Dupont-Sommer (1950/51, 208 vd.) Ağabeyli' (Maraş'ın kuzeyinde) de bulunan 1. tabletteki 15-16. satırları "İsrail'in Tanrısı, ulu Tanrının tahtının yanına çıktı" şeklinde okumakta ve Yahve'yi ulu Tanrının yardımcısı olarak tanımlamaktadır.

Iao, İ.s.s. 300 yıllarından bir büyü papirusunda "Zevs'in elçisi"⁴¹, "sonsuz ışık"⁴², "Tanrıların Tanrısı"⁴³ olarak nitelendirilmektedir. Tanrının isminde "yaşama çağırın", "havalarda gezinen", "savuran" (şimşekleriyle deviren) anlamları

bulunmaktadır⁴⁴. Nitekim bazı gemlerde; karışık yaratığın elinde şimşek demeti görülmektedir. Sonbahar ve hasat Tanrısı olduğu da düşünülmektedir⁴⁵.

Görüldüğü gibi son derece karmaşık ve Yunan Tanrıları ile özdeşliği tartışmalı olan Iao'nun adına; Muğla'nın Ula ilçesine bağlı Akyaka beldesinde 2001 yılında yol çalışmaları sırasında rastlantı sonucu ortaya çıkan bir oda mezarın buluntuları arasındaki bir kandil üzerinde de rastlanmaktadır. Ancak bu kez; şimdiye kadar görülen betimlerden farklı olarak, IAΩ adının yanındaki figür, Yunan Tanrıları biçiminde betimlenmiştir ve yanında bir ağaç bulunmaktadır⁴⁶. Çıplak olarak betimlenen figürün elinde hiçbir atribü yoktur. Fakat bir yandan betimlerde kırbaç, ışın, yıldız gibi simgelerin yer aldığını, öte yandan "sonsuz güneş", "sonsuz ışık" gibi nitelemeleri dikkate aldığımızda ve birçok bilim adamının, Iao'nun ışıkla ilgili olduğunu kabul ettiklerini düşündüğümüzde ve figürün betimleniş biçimini de göz önüne aldığımızda; betimin büyük olasılıkla, Macrobius'da Iao ile özdeş tutulan güneş Tanrısı Dionysos olabileceğine inanmaktayız. Eğer bu tanı doğru ise, Iao'nun Yunan Tanrıları ile özdeşleştirildiği konusuna açıklık getirilmiş olacaktır.

NOTLAR:

- 1 Yahudilikte Tanrının adının açıkça yazılıp söylenmesi yasak olduğundan, YHWH gibi dört ünsüz harfle belirtiliyordu. Yahve biçiminde okunmaktadır ve anlamı "tüm varlıkların yaratıcısı"dır. Bkz. AnaBritannica 22, 402. Mısır'da Elefantin'de bulunan Arami papiruslarında Tanrı'nın adı çoğu kez YHW şeklinde yazılmaktadır, okunuşu Yaho'dur. Esas şeklin bu olduğu konusunda bkz. Ganschietz, 1914, 1. Helenize olmuş Yahudiler O'nu tetragrammaton (dört harfli) olarak adlandırıyorlardı.
- 2 A. A. BARB, 1957, 69; K. BURESCH, 1973, 48.
- 3 GANSCHINETZ (1914, 702) bunun bir yazılış hatası olduğu görüşündedir.
- 4 K. BURESCH, 1973, 48.
- 5 K. G. KUHN, 1935, 28 vdd.; J. GRAY, 1953, 278 vd.; E. A. KNAUF, 1998, 841-843. Burada; Yahve'nin İsrail halkından daha eski olduğu, İ.s.ö. 14. yüzyılda Amenofis zamanından bir belgede "Yhw Nomadlarının ülkesi" şeklinde bir ibare geçtiği, Mısırlıların Kenaniler eyaletini kontrole alarak İ.s.ö. 1208'de merkezî Filistin'i yönetimleri altına aldıkları, İ.s.ö. 1185'de "Exodus grubu'nun Kenaniler ülkesine gelişi ile Yahve'nin İsraillilerin Tanrısı olduğu şeklinde bilgi verilmektedir.
- 6 Bkz. K. G. KUHN, 1935, 42.
- 7 R. WÜNSCH, 1912, 7.

- 8 C. BONNER, 1951, 326, 333; C. BONNER, 1949, 43 vd.
- 9 Ayr. bkz. K. BURESCH, 1973, 49 vd., 52 vd.
- 10 GANSCHINETZ, 1914, 714.
- 11 J. GRAY, 1953, 280 vd.
- 12 K. PREISENDANZ, 1927, 104-167. Burada papiruslar hakkındaki tüm bibliyografya da verilmiştir.
- 13 R. WÜNSCH, 1912, 7.
- 14 A. DUPONT-SOMMER, 1950/51, 201 vdd.
- 15 D. E. AUNE, 1996, 6.
- 16 D. E. AUNE, 1996, 6.
- 17 A. A. BARB, 1957, 68.
- 18 A. A. BARB, 1957, 84.
- 19 D. E. AUNE, 1996, 7.
- 20 D. WORTHMANN, 1975, 63-82.
- 21 W. H. WORRELL, 1930, 241.
- 22 A. A. BARB, 1957, 77; karşı. H. STERN, 1952, 156 vd. Stern, horoz başı ve kamçının, güneş Tanrısı ile ilgisini kabul etmemekte, figürün karanlıklar Tanrısı Set-Typhon olduğunu ileri sürmekte ise de birçok muska üzerinde güneş sembolleri ile bağlantılı görülmesi nedeniyle ejderle güneş Tanrısı arasında bir bağlantı olabileceğini kabul etmektedir. Goodenough (1958, 70), horozun, Yahudiler, Paganlar ve Hristiyanlarda ölümsüzlüğü simgelediğini belirtir.

- 23 Eski Mısır ve Yunanlılarda görülen, kendisini yutup yeniden yaratan bu simge, yokoluş ve yeniden yaratılış döngüsünde sürekli biçim değiştiren maddesel ve tinsel her şeyin birliğini simgelemektedir.
- 24 A. JACOBY, 1927, 76.
- 25 R. PROCOPE-WALTER, 1933, 65 vdd.
- 26 K. PREISENDANZ, 1926, 42 vdd.
- 27 E. R. GOODENOUGH, 8, 1958, 5, 60.
- 28 E. R. GOODENOUGH, 8, 1958, 70 vd.
- 29 E. R. GOODENOUGH, 7, 1958, 36.
- 30 M. PIEPER, 1934, 142.
- 31 M. PIEPER, 1934, 120.
- 32 C. BONNER, 1950, 12, 134 vd. Abraxas'ı majik güçle yüklü bir büyü sözcüğü olarak kabul ediyor fakat Tanrı olduğunu da yadsımıyor. M. PIEPER, 1934, 124; A. A. BARB, 1957, 70 vd.
- 33 Bkz. A. A. BARB, 1957, 67.
- 34 M. PIEPER, 1934, 127. Mısır'da bir yılan büyütüsü 365 yılanla görülmüş.
- 35 R. PROCOPE-WALTER, 1933, 45.
- 36 R. WÜNSCH, 1905, 13, 36.
- 37 C. F. HILL, 1914, 181, 29.
- 38 C. BONNER, 1951, 341.
- 39 J. BIDEZ – F. CUMONT, 1938, 233.
- 40 D. E. AUNE, 1996, 11.
- 41 L. FAHZ, 1912, 410 vd.
- 42 R. WÜNSCH, 1912, 36.
- 43 L. TRAUBE, 1907, 39.
- 44 K. G. KUHN, 1935, 33.
- 45 J. GRAY, 1953, 282.
- 46 Muğla Müzesi müdürü tarafından bize gösterilerek üzerindeki Tanrının teşhisi istenen bu kandili tekrar görmek istediğimizde bulunamadığından, yazık ki resmini verebilme olanağı yoktur.

KAYNAKLAR

- AUNE, D. E., 1996
"Iao", *Reallexikon für Antike und Christentum* 17, 1-12.
- BARB, A. A., 1957
"Abraxas-Studien", *Collection Latamius* 28, 67-86.
- BAUDISSION, W. V., 1911
Studien zur Semitischen Religionsgeschichte, Berlin, G. Reimer.
- BIDEZ, J. – CUMONT, F., 1938
Les Magies Hellenistes, Paris, Les Belles Lettres.
- BONNER, C., 1949
"An Amulet of the Ophite Gnostics", *Hesperia*, Suppl. 8, 43-46.
- BONNER, C., 1950
Studies in Magical Amulets, Chiefly Graeco-Egyptian, Ann Arbor, University of Michigan Press.
- BONNER, C., 1951
"Amulets Chiefly in the British Museum", *Hesperia* 20, 301-345.
- BONNER, H., 1952
Reallexikon der Aegyptischen Religionsgeschichte, Berlin, W. de Gruyter C.
- BURESCH, K., 1973
Klaros. Untersuchungen zum Orakelwesen des Späteren Altertums, Aalen, Scientia Verlag.
- DIETRICH, A., 1891
Abraxas. Studien zur Religionsgeschichte des Späteren Altertums, Leipzig, B. G. Teubner.
- DIODOROS, 1998
Griechische Weltgeschichte, Übersetzt v. Otto Voh, Stuttgart, Hiersemann.
- DUPONT-SOMMER, A., 1950/51
"Deux Lamelles d'Argent à Inscription Hébreu-Araméenne Trouvées à Agabeyli (Turquie)", *Jahrbuch für Kleinasiatische Forschung* 1, 201-215.
- FAHZ, L., 1912
"Ein Neues Stück Zauberpapyrus", *Archiv für Religionswissenschaft* 15, 409-421.
- GANSCHINETZ, 1914
"Iao", *Realencyclopédie des Classischen Altertumswissenschaft* IX, 698-721.
- GEISAU, H. v., 1967
"Iao", *Der Kleine Pauly* 2, 1314-1319.
- GOODENOUGH, E. R., 1953-1964
Jewish Symbols in the Greco-Roman Period 9 cilt, New York, N. Y., Bollingen Foundation.
- GRAY, J. 1953
"The God YW in the Religion of Canaan", *Journal of Near Eastern Studies* 12, 278-283.
- HILL, G. F., 1914
Catalogue of Greek Coins of Palestina, London, Longmans.
- JACOBY, A., 1927
"Der Angebliche Eselkult der Juden", *Archiv für Religionswissenschaft* 25, 265-282.
- JACOBY-A., 1930
"Ein Berliner Chnubisamulett", *Archiv für Religionswissenschaft* 28, 269-285.
- JOHANNES LYDOS, 1837
Ed. I. Bekkeri, Bonn, Weber.
- KNAUF, E. A., 1998
"Jahwe", *Neue Pauly* 5, 841-843.
- KUHN, K. G., 1935
Über die Entstehung des Namens Jahwe, *Orientalische Studien, Festschrift E. Lütjmann*, Leiden, 25-42.
- LUPKERS, F. 1914
Reallexikon des Klassischen Altertums, 484, Leipzig, Berlin, B. G. Teubner.
- MACROBIUS, 1868
Franciscus Eyssenhardt rec., Lipsae, Teubner Verlag.
- PIEPER, M., 1934
"Die Abraxas Gemmen", *Mitteilungen des Deutschen Institut. Aegyptische Altertumskunde in Kairo* 5, 119-143.
- PREISENDANZ, K., 1926
"Akephalos", *Der Alte Orient*, Beiheft 8, 6-77.
- PREISENDANZ, K. 1927
"Die Griechischen Zauberpapyri", *Archiv für Papyrusforschung* 8, 104-167.
- PROCOPE-WALTER, R., 1933
"Jao und Set", *Archiv für Religionswissenschaft* 30, 34-69.
- REITZENSTEIN, R., 1920
Die Hellenistischen Mysterienreligionen, Berlin, Leipzig, Teubner Verlag.
- ROSCHER, W. H., 1890-1894
"Iao", *Ausführliches Lexikon der Griechischen und Römischen Mythologie* II, 1, 55.
- STERN, H., 1952
Syria 29, 155-157.
- TACITUS
Die Historien, Übersetzt von Dr. Wilhelm Götlicher, Leipzig.
- TRAUBE, L., 1907
Nomina Sacra. Versuch einer Geschichte der Christlichen Kürzung, München.
- WORRELL, W. H., 1930
"A Coptic Wizard's Hoard", *American Journal of Semitic Languages* 46, 239-262.
- WORTHMANN, D., 1968
"Neue Magische Texte", *Bonner Jahrbücher* 168, 56-111.
- WORTHMANN, D., 1975
"Neue Magische Gemmen", *Bonner Jahrbücher* 175, 63-82.
- WUNSCH, R., 1905
Antike Zaubergeraet aus Pergamon. *Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Institut Erg. H. 6* Berlin, G. Reimer Verlag.
- WUNSCH, R. 1912
Antike Fluchtafeln 2. Aufl., Bonn, Marcus und Weber.

Res. 1: Worthmann, 1975, 65, nr. 2

Res. 4: Procopé-Walter, 1933, 43, res. 5

Res. 2: Procopé-Walter, 1933, 60, res. 15

Res. 5: Bonner, 1951, 331, nr. 40, Lev. 97

Res. 3: Bonner, 1951, 326, nr. 24, Lev. 97

Res. 6: Bonner, 1951, 331, nr. 42, Lev. 97

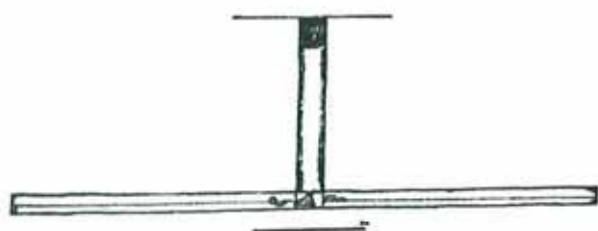
Res. 7: Procopé-Walter, 1933, 46, res. 9

Res. 8: Worthmann, 1975, 65 vd., nr. 3

Fig. 6

Res. 9: Wunsch, 1905, Lev. I, 6, 7

Res. 10: Hill, 1914, 181, nr. 29, Lev. XIX, 29